

Інтерв'ю для «РШ»

ДО 20-РІЧЧЯ НАПН УКРАЇНИ

Василь Кремень: «Освіта, підготовка молоді до життя завжди були і є найактуальнішими завданнями сучасності»

Василь КРЕМЕНЬ,

президент НАПН України, академік НАН і НАПН України

У квітні ц.р. Національна академія педагогічних наук України відзначитиме 20-річчя з часу свого заснування. За два десятиліття Академія здійснила значний внесок у забезпечення розвитку національної системи освіти, підготовку наукових і педагогічних кадрів, їй належить провідна роль у проведенні фундаментальних і прикладних наукових досліджень з проблем освіти, педагогіки і психології. З нагоди ювілею в різних куточках країни відбуваються різноманітні заходи: конференції, виставки, презентації, «круглі столи» тощо. Для журналу «Рідна школа» почесним є те, що від самого початку створення Академії педагогічних наук було налагоджено творчу співпрацю видання та головної галузевої наукової установи. Часопис став популяризатором і ретранслятором новітніх ідей, висвітлюючи на своїх сторінках наукові розробки та дослідження вчених Академії. У цьому номері вміщуємо інтерв'ю головного редактора часопису «Рідна школа» Анжеліни Пугач з президентом НАПН України Василем Кременем.

– Шановний Василю Григоровичу! Відзначення будь-якої ювілейної події – як у житті людини, так і в житті та діяльності закладу, установи – спонукає зазвичай до підбиття підсумків, осмислення пройденого шляху і визначення перспектив. Як сьогодні позиціонується в суспільстві головна освітянська наукова установа – Національна академія педагогічних наук України, яка її участь у модернізаційних процесах галузі?

– Справді, відзначення будь-якої ювілейної дати, у нашому випадку – 20-річчя Національної академії педагогічних наук України – спонукає, з одного боку, хоча б до побіжного огляду пройденого шляху, а з іншого, є, безумовно, приводом для того, щоб поглянути в майбутнє. Якщо говорити про минуле, нагадаю, що Національна академія педагогічних наук України є практично ровесницею незалежної Української держави. Указ про створення тоді ще Академії педагогічних наук України був підписаний Президентом України Л.М. Кравчуком 4 березня 1992 р. Я думаю, що це рішення було мудрим і далекоглядним, адже освіта, підготовка молоді до життя завжди були важливими загальнодержавними і суспільними завданнями. Але особливої актуальності вони набувають у молодій державі, коли треба провести зміни в освітній системі і, власне, на основі спадщини попередників

створити цілісну національну систему освіти. До того ж, уже тоді світ вступав у нову епоху – XXI століття, яке висуває особливі вимоги до людини, її життя і діяльності. Це також зумовило зміни в освіті, пов'язані з підготовкою конкурентоспроможної людини до життя та професійної діяльності в нових умовах. Ці головні обставини, та й інші, вимагали створення вже тоді потужної наукової організації, яка б забезпечила модернізацію освітньої системи в Україні і здійснювала наукове, методологічне, методичне обґрунтування основних засад не тільки в освітній сфері, а й в усій системі виховної роботи з дітьми і молоддю. Тому рішення про заснування Академії педагогічних наук було доцільним та своєчасним.

Академія створювалася, спираючись на діяльність установ, які мають багаторічну історію: насамперед Науково-дослідного інституту педагогіки та Інституту психології імені Г.С. Костюка. Ці установи, передусім Інститут педагогіки, і в попередні часи визначали, наскільки це було можливим в умовах Радянського Союзу, певні аспекти в розвитку освіти. Інститут психології був єдиною установою психологічного напрямку в Україні. Саме на основі цих інститутів створено цілісну систему науково-дослідних закладів, діяльність яких охоплює практично всі ланки освіти.

– Які ж серед напрямів цієї діяльності є визначальними?

– Скажімо, вчені Інституту педагогіки займаються проблемами розвитку середньої школи, питаннями історії педагогіки тощо, однак у центрі уваги – насамперед середня освіта. Діяльність Інституту проблем виховання охоплює також широку проблематику: виховання особистості впродовж періоду дитинства та юнацтва, весь спектр питань, що стосуються дуже важливої ланки освіти – дошкільної. Кілька років тому було створено Інститут професійно-технічної освіти, який разом із Львівським науково-практичним центром професійно-технічної освіти активно долучився до підтримки модернізації системи ПТО в нашій країні, розв'язання проблем якісної підготовки робітничих кадрів. Щодо Інституту вищої освіти можна насамперед зазначити, що це надзвичайно важлива структура Академії в контексті тих змін, які відбуваються у вищій школі, зокрема під впливом реалізації вимог Болонського процесу.

У структурі Академії функціонує Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих. Його створення було пов'язане передусім із тим, що, з одного боку, назріла необхідність змін у підготовці сучасного вчителя у зв'язку зі змінами в самій системі освіти. З іншого – цей інститут нібито завершує всю систему неперервної освіти і займається проблемами освіти дорослих, яка, на жаль, ще не набула достатнього розвитку в нашій країні.

Хочу вказати й на те, що ми намагаємося якнайшвидше реагувати на потреби суспільства і освітньої практики. Скажімо, поява інформаційно-комунікаційних технологій – це революційне явище. Швидкий розвиток ІКТ, формування в Україні інформаційного суспільства зумовили необхідність створення Інституту інформаційних технологій і засобів навчання, який є головною методологічною установою в цьому напрямі.

Своєрідним за своїм соціальним значенням, так би мовити, соціально-чутливим, є Інститут спеціальної педагогіки. Нині функціонує близько 400 шкіл, де навчаються діти з особливими потребами. Інститут є головним осередком, що допомагає педагогам цих шкіл у їхній роботі, оскільки розв'язує проблеми корекційно-реабілітаційного та психолого-педагогічного супроводу системи освіти дітей з особливостями психофізичного розвитку.

Варто також зазначити, що в структурі Академії не тільки збережено Інститут психології, який розвивається далі, а й відкрито ще одну установу психологічного напрямку – Інститут соціальної і політичної психології. Він є важливим осередком дослідження соціально-психологічного стану суспільства і вироблення орієнтації щодо поліпшення роботи з формування молодого покоління. Більш як п'ять років функціонує Інститут обдарованої дитини, у центрі уваги якого – проблеми виявлення, підтримки і психолого-педагогічного супроводу розвитку здібних та обдарованих юних особистостей.

Важливим аспектом діяльності Академії є робота з підвищення кваліфікації освітян, насамперед керівних кадрів у галузі освіти. З цієї метою в НАПН створено Університет менеджменту освіти, який

неформально очолює всю систему підвищення кваліфікації чи післядипломної педагогічної освіти і є методологічною установою для всіх закладів цього напрямку обласного рівня.

З приємністю зазначу, що в структурі Академії збережено і розвивається така установа, як Педагогічний музей, якому виповнилося вже понад сто років. Ми намагаємося спрямовувати його діяльність не тільки на вивчення минулого освітньої галузі, а й на поширення кращого сучасного педагогічного досвіду. В дні відзначення ювілею Академії в музеї можна ознайомитися з її історією.

У контексті подальшого розвитку Академії постало питання й про створення центральної освітнянської бібліотеки – потужного інформаційного центру з обслуговування педагогічних працівників. Нині це Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В.О. Сухомлинського. Її ресурсами, довідково-бібліографічною базою можуть скористатися не лише вчені Академії, вона є бібліотекою для широкого педагогічного загалу, до того ж це методологічний центр з питань діяльності інших освітнянських бібліотек нашої країни.

Підсумовуючи, зазначу, що Національна академія педагогічних наук України об'єднує близько 150 членів і членів-кореспондентів, в її складі – провідні вчені країни, зокрема великий ректорський корпус. Інститути та наукові центри Академії представляють всі основні напрями і сфери освітньої діяльності, різні напрями педагогічних знань – від дошкільної до системи освіти дорослих, від історії педагогіки до сучасних методик з усіх навчальних дисциплін.

– Пане президенте, чи очікуються зміни щодо структури НАПН України на порозі її 20-річчя?

– На сьогоднішній день підвідомчі установи НАПН України – науково-дослідні інститути, центри та Університет менеджменту освіти – об'єднано в п'ять відділень. Ми намагаємося максимально наблизити роботу відділень до практичної діяльності щодо забезпечення розвитку всіх ланок освіти. І тому з'явилося Відділення загальної середньої освіти (до 2008 р. – Відділення дидактики, методики та інформаційних технологій в освіті), яке займається питаннями дидактики, проблемами застосування ІКТ в школі, підручникотворення тощо. Водночас розширено функції Відділення теорії та історії педагогіки, нині це Відділення загальної педагогіки та філософії освіти, яке, крім нових завдань, продовжує займатися питаннями з історії педагогіки, проблемами виховання. І надалі ми плануємо посилювати роботу відділень, зокрема загальної середньої освіти, з питань впровадження ІКТ, підготовки підручників тощо. У цьому контексті є домовленість щодо проекту з комп'ютеризації з Державним агентством з інвестицій та управління національними проектами України. На жаль, на сьогодні не маємо установи, яка б самостійно займалася проблемами дошкільної освіти – цієї надзвичайно важливої освітньої ланки. Тому поки що пішли шляхом збільшення кількості лабораторій в Інституті проблем виховання. Однак у планах, як тільки з'явиться можливість, – створення Центру дошкільного виховання або окремого інституту.

– Василю Григоровичу, вище Ви акцентували увагу на необхідності змін у підготовці вчителя. На жаль, сьогодні втрачається суспільне значення цієї професії, вона стає все менш привабливою для молоді. Звідси брак молодих кадрів, а також переважно «жіноче обличчя» педагога. Як, з Вашого погляду, поліпшити ситуацію?

– Справді, історично зумовлено, хоча це й не зовсім правильно, що серед учителів у нас більшість складають жінки – при всій пошані до їхньої роботи. Я можу навести приклад навіть з власного досвіду шкільних років. У нашій восьмирічній школі, де я навчався, більш як на 100 учнів спочатку був лише один вчитель-чоловік. Потім з'явився другий, і я пригадую, з яким інтересом усі поставилися до появи нового вчителя. Він став також нашим класним керівником. Присутність чоловіка в школі, коли це, звичайно, достойна людина, має свої переваги, втім, як є переваги й щодо вчителя-жінки. Для того, щоб збалансувати це питання, треба підняти заробітну плату вчителя. Бо традиційно чоловік є основним годувальником у сім'ї. А вчителю, тим більше вчителю, який тільки прийшов до школи зі студентської лави і не має ніяких надбавок, дуже важко бути цим годувальником.

Важливо, щоб ми в державі прагнули не просто підвищувати заробітну плату і підсилювати авторитет педагога, а й звернули увагу на молодого вчителя. В інших країнах, наприклад у Фінляндії, молодий учитель відразу отримує високу заробітну плату. Її зростання не настільки активне, як у нас, але така політика спонукає йти в професію і утримує в ній молоду людину. У нашій країні вчитель спочатку одержує маленьку заробітну плату, і потрібно тривалий час – роки, десятиріччя – працювати в цій галузі, щоб вийти на кращий її рівень. І багато в цьому відношенні суспільство втрачає. Я прибічник заохочення молодих учителів, оскільки багато нинішніх педагогів уже пенсійного віку, і сьогодні відбувається зміна поколінь учителів. При всій повазі до своїх ровесників зазначу, що ми не відчуваємо вже так дітей, як ті, кому по 20 – 25 років. Ми не можемо бути на «ти» із сучасними комп'ютерними технологіями, як молоді люди, це природно. Є проблеми і через світоглядні речі. Вважаю за необхідне різко підвищити заробітну плату вчителям, особливо молодим, для того, щоб дати можливість кращим випускникам університетів піти працювати в школу, а кращим випускникам школи – зорієнтуватися і вступити до педагогічних ВНЗ.

– Василю Григоровичу, які заходи, на Вашу думку, пришвидшать модернізацію середньої освіти?

– Якщо ми прагнемо кардинально перебудувати нашу освіту, зокрема загальну середню, перед нами постає нагальна потреба в утвердженні статусу старшої школи як профільної. Неодноразово зазначалося, що саме слово «школа» має вживатися щодо навчання дітей до 9-го класу. Далі мають йти вже постшкола, профільна школа або профільний лицей, інші заклади, які забезпечували б профільний характер навчання. Звичайно, в сільській місцевості це здійснити ще важко. Але у великих містах можна

забезпечити організацію навчання в межах, скажімо, математичного чи гуманітарного профілів.

Уявімо собі, дитина закінчила дев'ять класів, і їй потрібно визначитися з подальшим життєвим шляхом. Навчання у профільній школі зумовлює краще ставлення до процесу здобуття знань, бо дитина обирає певний профіль відповідно до своїх бажань, уподобань і здібностей, а це стимулює і мотивацію до навчання. У таких закладах більш високий рівень викладацького складу, більш потужні предметні комісії, ніж у звичайній школі. Тому старша школа поступово має перейти на організацію профільних навчальних закладів. Наголосимо ще раз і на важливості організації одного з напрямів профільного навчання – технологічного. У зв'язку з цим потрібно технікуми й коледжі повернути з вищої освіти, і на їх основі, а також на основі ПТУ створити систему професійного навчання.

– Які шляхи модернізації професійно-технічної освіти та вищої школи?

– Тут варто вживати заходів щодо об'єднання й укрупнення. Скажімо, в невеликому райцентрі функціонують два технікуми і три ПТУ, до того ж усі вузькоспеціалізовані. Кожний рік ці заклади отримують державне замовлення. Вони вже перевантажили територію свого розташування такими спеціалістами. Але діти вступають до них і навчаються, хоча і вони, і батьки усвідомлюють, що працевлаштуватися за отриманим фахом після закінчення цього навчального закладу практично неможливо. Натомість поліпшити ситуацію можна було б, якби був один професійний коледж, який готує кваліфікованих фахівців і молодших спеціалістів із найрізноманітніших напрямів, орієнтуючись на потреби регіону. У великому навчальному закладі легше перерозподілити напрями підготовки і відкрити нові спеціальності. Такий досвід напрацьовано, скажімо, у Фінляндії, Шотландії, де в подібних закладах навчається в середньому не менш як 10000 осіб, котрі мають змогу обирати фах із широкого кола спеціальностей – від медсестри до автослюсаря – в межах одного навчального закладу. Відповідно в нашій країні робітничі професії здобувають близько 300 осіб у ПТУ, 400 – 500 – у технікумі, що економічно не вигідно. Виходить, що навчальний заклад існує заради самого себе, а не для того, щоб дати справжні знання, забезпечити високий рівень кваліфікації, допомогти молодій людині знайти істину, справжнє життєве покликання.

Вища школа також потребує змін, передусім на зріла необхідність суттєвого укрупнення ВНЗ, створення потужних регіональних університетів. У цьому контексті я позитивно оцінюю дії Міністерства освіти і науки, молоді та спорту і прийняті рішення, постанови Кабінету Міністрів з координації і підпорядкування вищих навчальних закладів міністерству. Це може бути кроком до створення на їхній основі великих регіональних університетів з певною спеціалізацією: аграрною, медичною, технічною, педагогічною тощо, з потужними науково-дослідними лабораторіями. За такого підходу державі буде легше організувати гарну навчально-наукову базу, на протигагу сучасній ситуації, коли є безліч навчальних закладів, однак вони малопотужні.

– Наскільки важливою є на сьогодні реалізація ідеї освітніх округів?

– Це актуальна ідея сьогодні, особливо якщо йдеться про координацію освітньої роботи. Уявімо ситуацію, наприклад, щодо окремої початкової школи, підпорядкованої районному відділу освіти, який розташований далеко від неї. А поряд функціонує середня школа, під її опікою перебуває початкова, базова школа. За такого підходу можна сподіватися на кращу підготовку дітей, оскільки є координація зусиль, відчутна допомога. Сподіваємося, настане час, коли і в сільській місцевості з'явиться можливість профільного навчання, буде реалізована програма «Шкільний автобус». Вважаю, що початкова школа має бути скрізь, де є хоча б декілька дітей. Я обстоюю також позицію щодо збереження базової школи, де це можливо, але старша школа має бути профільною. Після закінчення 9-го класу діти зможуть на комфортабельних шкільних автобусах доїжджати на навчання до профільного навчального закладу. Дитина обиратиме напрям відповідно до своєї природи, своїх потреб, інтересів та бажань. І це буде цілковитою протилежністю тій ситуації, коли у сільській школі створюють лише, скажімо, гуманітарний клас, незважаючи на те, що є діти, які прагнуть навчатися в математичному. Але в дітей немає вибору. Така профільність шкідлива, краще її не запроваджувати.

– Василю Григоровичу, обґрунтуйте свої ідеї, Ви спиралися й на приклади із закордонного досвіду. З науковцями яких країн Національна академія педагогічних наук налагодила співпрацю?

– Ви торкнулися важливого питання. У перспективі ми маємо ставити перед Академією завдання європеїзуватися і посісти більш вагоме місце в міжнародній педагогічній науці. Нині ми продовжуємо розвивати плідні стосунки з російськими науковцями. Наші вчені є членами РАО, і навпаки – російські колеги є іноземними членами НАПН. Укладено угоду між академіями, проводяться спільні засідання президії, спільні конференції. Зокрема, минулого року широко проведено Батишевські читання, до нас приїжджали працювати російські колеги. У рамках Днів української освіти в Москві російську столицю відвідали наші науковці. Серед країн пострадянського простору міцні наукові зв'язки налагоджено також із білоруськими і казахськими вченими.

З великим задоволенням хотів би відзначити наукові зв'язки з польськими колегами. Вже більш як десять років НАПН співпрацює з Комітетом педагогічних наук Польської академії наук. Між нашими установами є формалізовані зв'язки, підписані відповідні угоди, регулярно виходять щорічники українською і польською мовами, раз на два роки відбуваються конференції в одній із країн. Зокрема, минулого року таку конференцію було проведено на базі Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, наступного року планується в Кракові. Готуємо докторів наук для Польщі, наші викладачі працюють у польських університетах.

Налагоджено співпрацю і з науковцями інших країн світу, хоча менш масштабну. Так, ми співпрацюємо з німецькими вченими, які займаються вивченням спадщини А.С. Макаренка, з угорськими

науковцями, їхні представники є у складі Академії як іноземні члени. Започатковано спільний українсько-канадський проект в напрямі спеціальної педагогіки, зокрема відкрито лабораторію жестової мови в Інституті спеціальної педагогіки, є фінансова підтримка з канадської сторони. З американськими і австралійськими вченими співробітництво здійснюється переважно зусиллями членів нашої Академії. Хотілося б зазначити, що ми повинні своїми працями виходити на міжнародний рівень через всесвітньо визнані часописи. У мене особисто вийшло дві книжки польською мовою. Потрібно також, щоб більше друкувалося статей закордонних колег у наших періодичних виданнях.

– Користуючись нагодою, запрошуємо до співпраці тих науковців, які ще не виступали на сторінках журналу «Рідна школа». Беручи до уваги Ваші ідеї, пане президенте, обов'язково підсилюємо рубрику «Загальносвітовий контекст освіти», зокрема за рахунок статей закордонних авторів. Оскільки зайшла мова про періодику, система якої на сьогодні є досить розгалуженою порівняно з попередніми роками, хотілося б озвучити для наших читачів Ваші погляди щодо її сучасного стану. Чи поділяєте Ви тезу «Коли багато, то не завжди якісно»?

– Я б не розглядав таку залежність. Вважаю великим досягненням українських педагогів, видавців та журналістів, що з появою незалежної Української держави набула подальшого розвитку українська педагогічна періодика. У цьому разі краще говорити, що педагогічних видань забагато не буває ніколи. З нашого погляду, у конкуренції і змаганні визначається затребуваність – якщо журнал не буде мати попиту у читачів, то він відійде, з'явиться інший. Тут штучно не треба визначати. Дуже добре, що в нас є періодичні видання з предметних дисциплін, які допомагають у роботі вчителів-предметників. Започатковано часописи за окремими ланками чи сферами освіти, скажімо, з питань вищої освіти, з проблем педагогіки і психології. Адаже завданням педагогічної періодики є забезпечення потреб широкого загалу освітян щодо здійснення своєї професійної діяльності. Більше того, сьогодні періодиці надзвичайно важко: з'явився потужний конкурент – електронні видання, ІКТ, що дають змогу розміщувати і знаходити будь-яку інформацію. Однак я думаю, що журнали залишаться, особливо такі потужні, як «Рідна школа». Тому що журнал – не просто джерело інформації, це певною мірою організатор і координатор у тій чи іншій сфері освіти, він формує навколо себе авторський колектив, актив і загал читачів. Люди передплачують журнал не тільки для того, щоб щось почитати, вони це, можливо, знайшли б і через Інтернет. А насамперед для того, щоб бачити символ єднання, професійної солідарності, як, скажімо, журнал для математиків чи психологів. З огляду на це, треба якомога більше сприяти розвитку галузевих часописів. А Вашому журналу бажаю процвітання, талановитих авторів і яскравих матеріалів!

– Дякуємо, Василю Григоровичу, за змістовну розмову. Сподіваємося на подальшу плідну співпрацю Академії та часопису «Рідна школа».